

## 1. 1. 1993 - Den obnovy samostatného českého státu

Brněnská vila Tugendhat je snad nejnámější českou památkou, pokud jde o architekturu 20. století. Dnes jejími prostory procházejí tisíce turistů. Mnozí návštěvníci se jistě projdou i půvabnou zahradou patřící k domu. Ale jen velmi málo z nich – pokud je na to neupozorní průvodce – tuší, jak se toto místo zapsalo do nejnovějších dějin Čechů a Slováků.

Odpoledne 26. srpna 1992 sedí pod stromem v zahradě dva muži. Přestože jsou významnými státníky, odložili v horkém dni saka. Působí uvolněně: mají za sebou dlouhé týdny obtížných jednání a podařilo se jim dospět k dohodě. Dojednali to zásadní, detaily dohody teď přenechají týmům odborníků. Zbývá ještě několik hodin, než krátce



před půlnocí společně předstoupí před novináře a mladší z nich oznámí: „K 1. 1. 1993 předpokládáme, že by vznikla Republika česká a Republika slovenská jako dva státní útvary.“

Mužem, který pronesl tato slova, byl Vladimír Mečiar. V té době byl v rámci česko-slovenské federace předsedou slovenské vlády. Jeho partnerem byl Václav Klaus, předseda české vlády, samozřejmě také v rámci federace. Rozpad česko-slovenského státu tak nabyl konkrétních obrysů. Proč se to vlastně stalo? Abychom našli odpověď, musíme se projít několika desetiletími. A začít od 28. října 1918.

Když Masaryk a jeho spolupracovníci „bourali“ Rakousko-Uhersko, hledali pro svůj národ vhodného spojence. Vždyť v Čechách a na Moravě žily s šesti a půl miliónem Čechů tři milióny Němců. S dvěma milióny Slováků se poměr výrazně změnil, zvláště když se Češi a Slováci prohlásili za příslušníky jednoho politického národa – československého. Co na tom, že se spojily národy odlišné nejen velikostí, ale i vyspělostí: Slováci, zdecimovaní staletými tvrdé maďarizace (její intenzitu si v Čechách uměl představit jen málokdo), bez středního a vysokého školství, žijící v převážně agrární zemi, a sebevědomí Češi, kteří od poloviny 19. století dosáhli hospodářsky i politicky vlastně všeho, o co usilovali – s výjimkou právě jen svého státu. Za krátkých dvacet let existence první Československé republiky se národy sžít nestihly: Češi Slovákům velmi pomohli, ale nedokázali se zcela zbavit přístupu „staršího a zkušenějšího bratra“. Což Slovákům samozřejmě velmi vadilo... Není tedy divu, že mnozí z nich popřávali sluchu nacionalistům, kteří se od 30. let cítili na Slovensku stále silnější, a to tím spíše, že fašistická a nacionalistická hnutí sílila napříč celou Evropou. A tak se fakticky od podzimu 1938 (formálně od poloviny března 1939) Slovensko vydalo na cestu samostatného státu. Jeho tragédií bylo, že tato Slovenská republika měla fašistickou vládu a byla spojencem nacistického Německa, a to spojencem se vším všudy, včetně účasti své armády v boji proti Sovětskému svazu po boku nacistických jednotek.



Během 2. světové války bojovala řada Slováků – přestože jich nebylo tolik jako Čechů – v zahraničí za obnovu státu společného s Čechy. Na konci války významná část slovenského národa fašistický stát účastí v protinacistickém Slovenském národním povstání odmítla. Zdálo se, že v obnoveném Československu bude možné vztah obou národů vyřešit lépe, než se to dařilo první republice. Komunistický převrat v únoru roku 1948 ale všechno změnil. Komunisté prosazovali názor, že země je součástí „internacionálního socialistického tábora“, a národnostní problematiku komunistická totalita zatlačovala do pozadí. Naděje na uspořádání česko-slovenských vztahů, které by bylo ze slovenského pohledu spravedlivější, svitla během Pražského jara 1968. Je paradoxem, že přetvoření Československa ve federativní stát (skládal se z České socialistické republiky a Slovenské socialistické republiky) bylo jediným výdobytkem roku 1968, který přetrval: všechny ostatní demokratické změny skončily pod pásy sovětských tanků...

Zatímco v českých zemích v průběhu sametové revoluce v roce 1989 a bezprostředně po ní otázka vztahu obou národů nebyla na pořadu dne, na Slovensku se velmi brzy stala otázkou naprosto zásadní. Hned na začátku roku 1990 vypukl spor, známý jako „pomlčková válka“: má se název státu psát jako Československo, nebo Česko-Slovensko? Od začátku dubna se pak země až do svého rozdělení jmenovala Česká a Slovenská Federativní Republika. Velká písmena jsou tu napsaná skutečně správně, i když neodpovídala tehdejší ani dnešním pravopisným pravidlům. Důvody byly politické (slovo Slovenská muselo být s velkým S jako ekvivalent k velkému Č v prvním slově názvu). Téměř tři roky tak existoval stát, který psal svůj název v rozporu s pravopisnou normou svých jazyků.

K náladám na Slovensku, jež vedly k podpoře těch politiků, kteří směřovali k rozdělení společného státu, přispěly i fámy, které bychom dnes označili jako „fake news“. Šlo třeba o přesvědčení, že první demokraticky zvolený prezident, Čech Václav Havel, zrušil zbrojní výrobu na Slovensku a prudce tak zvýšil nezaměstnanost. Ve skutečnosti o omezení nebo zastavení výroby ve slovenských zbrojovkách rozhodla ještě komunistická vláda v letech 1988 a 1989. Vliv mělo i přehlížení slovenských problémů, které se z Čech jevily jako nepodstatné. Tak v roce 1992 hýbala slovenským veřejným míněním kauza (ne)dostavby přehrady Gabčíkovo-Nagymáros. Přehrada na Dunaji měla být společným maďarsko-slovenským dílem, a zatímco Maďaři po pádu komunismu ve své zemi projekt zastavili jako symbol svrženého režimu, Slováci svoji část vodního díla dostavěli (a později vyhráli všechny mezinárodní soudy s Maďarskem). Federální vláda a česká politická scéna se k celé věci stavěla zdrženlivě a slovenské požadavky nepodpořila. Značná část slovenské veřejnosti se tak utvrdila v přesvědčení, že Češi se o slovenské problémy vlastně nezajímají.

Cesty Čechů Slováků se nezadržitelně rozcházel. Politické reprezentace z obou stran navrhovaly různé způsoby uspořádání společného státu, ale žádný nebyl přijatelný pro obě strany. Ačkoliv průzkumy veřejného mínění ukazovaly, že většina Čechů ani Slováků si rozdělení nepřeje, zůstávalo otázkou, co vlastně kdo chce a jak dosáhnout takové modelu, ve kterém by oba národy žily spokojeně. Češi a Slováci od sebe možná nechtěli, ale žít spolu jim moc nešlo a nevěděli jak.

Parlamentní volby v roce 1992, poslední československé, postavily do čela české politiky Občanskou demokratickou stranu, na Slovensku pak Hnutí za demokratické Slovensko. V čele těchto subjektů stáli muži, které jsme potkali na začátku tohoto textu v zahradě vily Tugendhat. Nezmínili jsme, že šlo v té době o nejmocnější muže ve státě. Federální vláda byla vnímána veřejností už jen jako končící a prezidenta už země neměla: Václav Havel se vzdal funkce 20. července 1992. Konec československého (a vznik českého a slovenského) státu tak oznámil v televizi s posledními vteřinami roku 1992 končící předseda československé vlády Jan Stráský. A dějiny začaly psát historii nového státu, po staletích habsburské nadvlády a „československých“ desetiletích opět pouze českého.

Obě země, Česko i Slovensko, důsledně trvaly a trvají na tom, že šlo o rozdělení federace, nikoli o oddělení jedné její části. Toto vysvětlení přijalo i mezinárodní společenství a dodnes se uvádí jako

příklad pokojného rozdělení země. V 90. letech se rozpadly i další evropské státy: připomeňme, že rozdělení Jugoslávie bylo od 90. let 20. století až do prvního desetiletí století následujícího provázeno krvavými válkami mezi národy, které v původní Jugoslávii žily, a i mezi zeměmi rozděleného Sovětského svazu docházelo k válkám. Češi a Slováci se rozešli pokojně a udrželi si dobré vztahy. Oba státy se pak po dvanácti letech současně staly členy Evropské unie.

Napsal: PhDr. Jiří Kálal